

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo‘l yozma huquqida
UO‘K: 658:562:615.9(575.1)

BOBOBEKOV ERGASH ABDUMALIKOVICH

IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH SHAROITIDA SANOAT
KORXONALARI FAOLIYATIGA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti

Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan

DISSERTATSIYA

Ilmiy rahbar:
iqtisod fanlari nomzodi,
professor Sabirov O.Sh.

TOSHKENT-2024

МУҲДАРИЖА

KIRISH	3
I BOB. SANOAT KORXONALARI FAOLIYATIGA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING ILMIIY-NAZARIY ASOSLARI....	12
§1.1. Sanoat korxonalarini faoliyatiga innovatsiyalarni joriy etishning nazariy asoslari.....	12
§1.2. Kimyo sanoati korxonalarining innovatsion faoliyatiga ta'sir etuvchi omillar.....	24
§1.3. Kimyo sanoatiga innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha rivojlangan davlatlar tajribasi.....	37
<i>Birinchi bob bo'yicha xulosalar</i>	51
II BOB. KIMYO SANOATI KORXONALARIDA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI.....	53
§2.1. Kimyo sanoati tizimidagi korxonalarda amalga oshirilayotgan innovatsion siyosatning hozirgi holati tahlili.....	53
§2.2. Kimyo sanoatiga mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'siri.....	70
§2.3. Innovatsion loyihalarni amalga oshirishning korxonalar samaradorligiga ta'sirini baholash.....	84
<i>Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar</i>	95
III BOB. SANOAT KORXONALARI FAOLIYATIGA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	97
§3.1. Kimyo sanoati korxonalariga innovatsiyalarni joriy etish mexanizmini takomillashtirish.....	97
§3.2. Kimyo sanoati korxonalarini imitatsion innovatsiyalar asosida rivojlantirishning samarali yo'llari.....	111
§3.3. Kimyo sanoati korxonalarini samaradorlik ko'rsatkichlarining prognoz ssenariylari.....	121
<i>Uchinchi bob bo'yicha xulosalar</i>	132
XULOSA	133
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR	136
ILOVALAR	141

KIRISH (falsafa doktori (PhD) Dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon iqtisodiyotining barqaror va mutanosib rivojlanishi, birinchi o‘rinda, mamlakatlarning dunyo bozorlarida mustahkam o‘rin egallashi orqali izchil iqtisodiy o‘rinishni ta‘minlash, aholining turmush darajasi va farovonligini yanada oshirish hisoblanadi. Bu esa jahonda global geosiyosiy o‘zgarishlar tobora kengayib borayotgan bir sharoitda har qanday konyunkturaviy o‘zgarishlarga moslashuvchan, ichki va tashqi ta‘sirga tezlik bilan moslasha oluvchi, innovatsiyalarni yaratish va ishlab chiqarish jarayoniga keng joriy etish, mahsulot va xizmat turlarini muttasil yangilab va takomillashtirib borishda muhim bo‘lgan sanoat korxonalariga katta mas‘uliyat yuklaydi. Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) tomonidan e‘lon qilingan hisobotlarga ko‘ra, “2023 yilda xalqaro patentlar uchun 199 275 ta ariza qabul qilinib, global muammolarni hal qilish uchun innovatsiyalar, ayniqsa, raqamli va yashil texnologiyalarga asoslangan innovatsiyalar ko‘payib bormoqda”¹. Jahon mamlakatlari sanoatini innovatsion rivojlantirish, innovatsiyalarni qo‘llash amaliyoti va tajribalarini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlaridan foydalanish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarga ustuvorlik berilmoqda.

Jahonda iqtisodiy integratsiya va global raqobatning kuchayishi sharoitida sanoat korxonalarini faoliyatiga innovatsiyalarni joriy etish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Sanoat korxonalarini faoliyatiga innovatsiyalarni joriy etish mexanizmlarini baholashning uslubiy asoslarini takomillashtirish, innovatsion faoliyatga ta‘sir etuvchi omillarni tizimlashtirish, korxonalar innovatsion siyosatiga zamonaviy yondashuvlarni tatbiq etish, innovatsion jarayonlarga investitsiyalar ta‘sirini baholashning uslubiy asoslarini takomillashtirish, innovatsion jarayonlarning iqtisodiy samaradorlikka ta‘sirini ekonometrik modellashtirish, iqtisodiy samaradorligini oshirish yo‘llarini aniqlash masalalari bu borada amalga oshirilayotgan ilmiy tadqiqot ishlarining ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

¹ <https://www.epo.org/en/about-us/statistics/patent-index-2023>

Yangi O‘zbekistonda iqtisodiyotda tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish, turli mulkchilik va xo‘jalik yuritish shakllariga asoslangan korxonalar va birlashmalarni texnik jihatdan qayta qurollantirish orqali innovatsion ekotizim yaratishga yuqori e‘tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, innovatsion jarayonlarni boshqarish strategiyalarini ishlab chiqish, boshqaruvda istiqbolli qarorlarni qabul qilishda yangicha yondashuv va usullarni qo‘llash hamda ta‘lim, fan va ishlab chiqarishni mutanosib rivojlantirishga ahamiyat berilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 12 sentabrdagi PF-158-son ““O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni bilan “Iqtisodiyot tarmoqlarining “drayver” yo‘nalishlarida 850 turdagi innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish”, “O‘zbekistonning Global innovatsion indeksda Top-50 talik mamlakatlar ro‘yxatiga kirishini ta‘minlash” hamda “ichki va tashqi bozorlarda tijoratlashtirish natijasida yaratiladigan yangi innovatsion ishlanmalar sonini 2 baravarga oshirish” ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilgan². Mazkur vazifalarning samarali bajarilishi, xususan, sanoat korxonalarida innovatsion strategiyalarni samarali qo‘llash, yuqori ilmiy sig‘imli ishlab chiqarishlarni rivojlantirish, innovatsion faollikni oshirishni talab qiladi va ushbu masalalarni ijobiy hal qilish maqsadida sanoat korxonalarida innovatsiyalarni joriy etishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlaridan foydalanish lozim. Sanoat korxonalariga innovatsiyalarni joriy etish tizimini takomillashtirish orqali nafaqat milliy va jahon bozorlarida raqobatbardoshlikni ta‘minlash, balki iqtisodiyotni innovatsiyalar asosida tashkil etish va mamlakatning yuqori reyting ko‘rsatkichlariga erishishiga o‘zining ijobiy ta‘sirini ko‘rsatadi. Yuqoridagi vazifalarning ijrosi O‘zbekistonda sanoat korxonalarida innovatsion strategiyalarni shakllantirish va rivojlantirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirishni taqozo etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 12 sentabrdagi PF-158-son ““O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”, 2018 yil 22 yanvardagi PF-5308-son “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasining “Faol tadbirkorlik, innovatsion g‘oyalar

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 12 sentabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni. - <https://www.lex.uz>